

УДК 9(477)

DOI: 10.30840/2413-7065.1(66).2018.132475

**НОВІ ДОКУМЕНТИ З ВОЛИНСЬКИХ АКТОВИХ КНИГ
ПРО ВТРАТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ
ВІД ЖОВНІРСЬКИХ НАЇЗДІВ ПРОТЯГОМ 1600 – 1610 РР.**

Микола ВИСОТІН*orcid.org/0000-0002-0449-2239**науковий співробітник відділу історичних пам'яток НДІУ*

**NEW DOCUMENTS FROM THE RECORD BOOKS OF VOLHYNIA
ON LOSSES OF LOCAL CIVIL POPULATION
FROM THE ATTACKS OF POLISH SOLDIERS DURING 1600–1610**

Mykola VYSOTIN*research fellow of the Historical Sites Department of RIUS*

Однією з центральних проблем історичного напрямку сучасного українознавства є з'ясування міжстанових взаємин та внутрішньостанового менталітету в українському соціумі ранньомодерного часу. Другий збірник документального матеріалу «Українське повсякдення ранньомодерної доби», який хронологічно охоплює період 1600 – 1610 рр., містить документи, на прикладі яких можна дослідити один з аспектів цієї багатогранної проблеми: взаємостосунки професійних вояків – жовнірів – з усіма верствами цивільного населення Речі Посполитої. Його головний зміст полягав у тому, що річпосполитські вояки під виглядом вибрання стацій систематично грабували власних співгромадян і вчиняли щодо них різноманітні насильства.

Уряд держави усвідомлював проблему і намагався її вирішити, зокрема шляхом регламентування в законодавчих актах та військових статутах. До їх числа передусім належать конституція,

прийнята вальним сеймом у Варшаві 1609 р. [18, s. 461], та «Artykuly wojenne hetmańskie autoritate sejmu aprobowane, anni 1609» [15, s. 176; 18, s. 478]. За задумом законодавців, «лежі», тобто місця відпочинку, призначалися лише у т. зв. «королівщинах» – населених пунктах, якими володів король. Шляхетські маєтки і церковні володіння від утримання військ були звільнені. Місця леж чітко визначалися вищим командуванням і покидати їх або змінювати на власний розсуд жовніри не могли. Всі необхідні статки вояки мусили купувати у населення, яке постачало їх у кількості, що залежала від потреб підрозділу і попередньо узгоджувалася ротмістром з державцею маєтності. Жодні утиски обивателів не припускалися. Зокрема, не дозволялося безоплатно брати будь-які речі, вози, птицю, велику і дрібну худобу (в тому числі коней і волів, оскільки «ubodzy ludzie wołmi dorabiają się chleba») і т. ін. Встановлювалася беззаперечна заборона на побиття, пограбування, а тим

більше на вбивство не лише шляхтичів, але й простолюдинів. Порушники цієї настанови мали бути покарані смертю.

На жаль, ця проста і на перший погляд надійна схема в реальному житті не спрацьовувала. Симон Круневич, власник с. Гнидава Луцького повіту¹, свідчив перед Володимирським гродським урядом про те, що жовніри з роти Криштофа Свенцицького, знехтувавши конституцією, «на сеиме валномъ варъшавскомъ в року прошломъ, тисеча шестъсотъ девятомъ, ѿ жолнерѣ ѡаленое и вин в неи ѡписаныхъ», протягом 1608–1610 рр. грабували належне йому село. Під час наїздів вони порушили практично всі заборони з числа перерахованих вище [13, арк. 521 зв.–523 зв.]. І це був непоодинокий випадок. Жовніри переступали через закон повсюдно. Таким чином, виходило, що невиконання державних актів перетворювало їх на фікцію і фактично вони слугували не для реального вирішення проблеми, а лише для заспокоєння громадської думки.

Наїздам не вдавалося протидіяти і на місцевому рівні, оскільки вояки не зважали ані на шляхту – власників маєтків, ані на урядовців. Федір Бруяка, державця містечка і села Хорлупа Луцького повіту, володіння якого протягом трьох років поспіль грабували жовніри з роти того ж Криштофа Свенцицького, навіть не міг поскаржитись на своїх кривдників, оскільки вони погрожували йому [10, арк. 457–458 зв.]. Місцевий уряд був у курсі подій, оскільки возний Волинського воєводства Гаврило Оздовський протягом усього цього часу регулярно засвідчував завдані збитки.

¹ Тут і далі назви населених пунктів звірені за роботою: Баранович О. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. [1].

Однак у зв'язку з тим, що жовніри погрожували і йому, він офіційно «вчинив реляцію» лише 1610 р., до того ж не за місцем злочину, в Луцьку, а перед урядом сусіднього, Володимирського, повіту [13, арк. 402–402 зв.]. В іншому випадку жовнір з роти Яна-Миколая Боратинського Мацей Кореневський не зважив навіть на луцького буркграбія². З'явившись у супроводі слуг і помічників до приміщення гродського уряду, він захопив і забрав із собою шляхтича Яна Петровського, який прийшов скаржитись на нього. При цьому урядовець, в присутності якого все це відбувалося, не перешкодив жовніру і ніяк не захистив скаржника, який просив по допомогу [12, арк. 315 зв. – 317].

Безпосередні командири жовнірів, як правило, не стримували своїх підлеглих і не карали їх за порушення. Андрій Жабоклицький, поручник³ роти князя Юрія Чорториського, підлеглі якого 1603 р. неодноразово спустошували села Войковичі, Форостове, Суходоли та Іллінщина Володимирського повіту⁴, належні князівні Маруші Збараській, заявив її уряднику Бартошу Лясковському, який прийшов «просити справедливості»: «Ҁа еє мсти панєє браславскои з тых жолниров и товаришов, на которых ты справедливости просишь именем еє мсти панєи браславскоє, теды, деи, ѡтоє все **справедливости жаднои ѡчинити не хочѣ и не ѡчию** (виділення наше. – М. В.). Не только, деи, ка самъ, порѣчникъ,

² Буркграбій – міський урядник, управитель державного замку, суддя в місті з магдебурзьким правом.

³ Поручник – помічник ротмістра, фактичний керівник роти. Молодше офіцерське військове звання.

⁴ Села Форостове та Іллінщина Баранович не згадує.

але, деи, и самъ ротъмистръ его мст княз Юрьи Чарторыскии справедливости жаднои не вчинить» [11, арк. 185–186].

Більше того, поручники, хорунжі⁵, а нерідко й ротмістри⁶ нарівні з рядовими вояками брали участь у пограбуваннях. Так, поручник Андрій Жабоклицький разом з товариством своєї корогви спустошував суходольський «запуст»⁷ та сіножать Іллінського монастиря [11, арк. 185–186]; а систематичні наїзди на с. Оздютичі Володимирського повіту жовніри вчиняли за вказівкою свого ротмістра, князя Януша Порицького [12, арк. 327–330].

Заради справедливості зазначимо, що проблема вояцького свавілля була властива не лише Речі Посполитій, а й іншим країнам, які використовували найману військову силу, тобто фактично усій тогочасній Європі [9, с. 248].

Головна причина цього явища полягала в тому, що, здійснюючи зати́г жовнірів на військову службу і обіцяючи їм за це грошову винагороду, уряд не мав можливості виконати свої зобов'язання, оскільки державна скарбниця, як правило, була порожня. Так, Андрій Жабоклицький заявляв, що підлеглі йому жовніри спустошували шляхетські маєтки лише тому, що їм не видали «пнази заслѣжонѣ з скарбѣ его королевское млсти» [11, арк. 185–186].

При цьому отримання обіцяної платні було для жовнірів життєвою необхідністю. Адже «тягарі і злигодні військової служби» мали цілком конкретний фінансовий відповідник.

⁵ Хорунжий – особа, яка зберігала і носила прапор, прапороносець. Військове звання.

⁶ Ротмістр – керівник роти. Старше офіцерське військове звання.

⁷ Запуст – молодий ліс.

С. Леп'явко зауважував, що вояки за власний кошт купували зброю, порох, кулі, утримували почет (якщо мали його) і т. ін. Все це коштувало дуже недешево [7, с. 114]. Співзвучну думку висловив Р. Сікора. Він вважає, що витрати, понесені вояками для підготовки до служби і під час її несення, не могли компенсувати ті зиски, які вони отримували від служби у війську – в першу чергу у вигляді отриманої ними платні [8, с. 10]. Так, за розрахунками дослідника, спорядження лише одного товариша⁸ гусарської корогви коштувало щонайменше 2000 – 2500 польських грошів, притому що його платня була принаймні вповолу менша [16, с. 155–156, 165]. Дефіцит гусар мусив покривати з власної кишені. Звісно, якщо міг собі це дозволити. Відтак Р. Сікора робить висновок, що в гусарії могли служити лише багаті шляхтичі, родина котрих могла підтримати їх фінансово [8, с. 10]. Але, вочевидь, таких було небагато.

Важливо взяти до уваги, що наведені Сікорою цифри справедливі лише щодо т. зв. «крилатих гусарів», які вважалися елітою тогочасного війська. Їхня платня була найбільшою, і уряд виплачував її регулярніше, ніж іншим, менш елітарним підрозділам. Тож неважко зробити такий висновок: якщо коштів не вистачало навіть еліті, то переважна кількість пересічних вояків потребувала їх ще більше (навіть притому, що їхні витрати на службу були меншими).

Також слід врахувати, що значну частину війська становили слуги жовнірів (т. зв. «почетова» і «обозова» челядь), які, на відміну від своїх панів, не отримували від держави жодної платні.

⁸ Товариш – рядовий вояк гусарської корогви (роти).

Таким чином, обов'язок щодо їх утримання лягав на плечі вояків, яким вони служили. А оскільки останнім не вистачало грошей навіть на власні потреби, виходило, що і жовніри, і їхні слуги мусили забезпечувати себе самостійно. Що вони й робили, грабуючи цивільне населення.

У цьому й полягала абсурдність ситуації, на якій пізніше неодноразово зауважуватимуть дослідники: держава, яка потребувала послуг жовнірів, але при цьому не могла забезпечити їх відповідно до своїх зобов'язань, змушена була «заплющувати очі» на їхні безчинства та нехтування законів. Про це, зокрема, писав М. Владимирський-Буданов – непересічний історик, фахівець з історії держави і права, один із засновників кївської історико-юридичної школи: «... навряд чи держава, якій властиві хоча б початки подальшого життя і здоров'я ... може спустошувати власні території ... Втім, уряд зовсім не заохочував жовнірів до таких ... репресій (по відношенню до цивільного населення. – М. В.), звертався до них з умовляннями ... Однак, проблема полягала саме в тому, що в розпорядженні уряду були лише «поради» і «умовляння»; держава виявилася надто безсилою, аби виконати найелементарніші свої завдання» [2, с. 87–88].

Іншим вагомим чинником деструктивної поведінки жовнірів, який, на відміну від попереднього, лежав не в матеріальній, а ментальній площині, був вироблений ними і властивий лише їм – професійним воякам – специфічний світогляд. Особливість цього «вояцького» світогляду спробувала пояснити Н. Яковенко крізь призму концепції «свій – чужий» [14, с. 201–202].

Професійні вояки ранньомодерної Речі Посполитої відмежовувалися від решти суспільства і усвідомлювали себе окремим станом. По суті, вони таким і були. Жовніри вважали себе нащадками «давнього лицарства» і носіями його «славних традицій». Єдиною достойною справою вони вважали військову службу, а «шаблю при боці» – головною цінністю і символом. Вони переносили тягари і злигодні служби, постійно наражали життя на небезпеку, а нерідко й проливали кров. Відтак в очах жовніра «своїм» був лише той, хто відповідав сукупності цих характеристик, тобто такий самий вояк, як і він.

Натомість «чужою» була решта цивільних людей, незалежно від віку, статі, віросповідання, етнічної та станової належності тощо. Відтак жертвами їхніх наїздів ставали навіть діти. Як, наприклад, в с. Оздютичі Володимирського повіту, де двоє дітей, «хлопа **У**стаповоє, а дєвк[а] Дєманов[ана]», втопилися в місцевому ставі, у воді якого вони намагалися врятуватися від нападників [12, арк. 327–330].

«Свої» були вищими за «чужих» як у системі цінностей, так і в суспільній ієрархії. Р. Сікора писав, що належність до військової еліти давала воякам моральне право «дивитися згори ... на своїх цивільних братів ... Своє відчуття зверхності і упевненості в собі, що межувало із зарозумілістю, вони демонстрували і виглядом, і поведінкою» [8, с. 20].

Сплачуючи своерідний «податок кров'ю» на користь таких абстрактних цінностей, як «вітчизна», «права й вольності», «віра», «посполите добро» і т. ін., вояки у власних очах нібито отримували право на справедливу винагороду – передусім у матеріальному еквіваленті. Її

мали надати ті, кого вони захищали – держава (у вигляді жолду⁹) і решта членів суспільства (у вигляді стацій¹⁰). Відмова давати таку винагороду, за жовнірською логікою, вважалася порушенням «встановленого ладу» і давала право взяти «своє» силою.

З тими, хто чинив опір, жовніри жорстоко розправлялися. Так, оздютицького урядника Яна Томашівського, який «плюндровати села *Ўздютіч* частокрот, кгда набегали, не давал ... (жовніри. – М. В.) *оукърѣтнє* а немилоствиве посекли, поранили, штыхами покололи» [12, арк. 327–330].

Принагідно зауважимо, що перші спроби пояснити деструктивну поведінку жовнірів з точки зору особливостей їхнього менталітету зробив ще в XIX ст. письменник П. Куліш, відомий також як історик, наукові праці якого високо оцінювали М. Костомаров, Д. Дорошенко, М. Грушевський та ін. [3, с. 30; 5, с. 18]. Він писав, щоправда, не деталізуючи свою думку, що моральне право грабувати цивільне населення жовніри отримували нібито відповідно до старовинних «привілеїв військового побуту» [6, с. 218].

Отже, зазначена проблема не є новою для світової історіографії і загалом вона розглянута переважно польськими істориками. Природно, що вони досліджували її на власному історичному матеріалі. Так, одна з останніх фундаментальних праць з цієї проблематики, монографія Т. Срогоса «Жовнір

⁹ Жолд (від пол. «żołd») – грошова винагорода воююча за військову службу. Звідси – «жолнір – жовнір» – найманний вояк, який отримує жолд.

¹⁰ Стація – переважно натуральні побори (борошном, м'ясом та ін. продуктами), які стягувалися з податного сільського населення та міщанства Речі Посполитої на утримання війська [4, с. 840].

свавільний» [17, с. 264], написана на матеріалах Ленчицького і Серадзького воєводств, Остжешувського повіту і Велюньської землі – територій, які входили до складу т. зв. Великопольщі.

На жаль, українська історіографія, для якої ця проблема є не менш актуальною, аніж для польської, досі не приділила достатньої уваги пошуку нових документальних джерел та не висвітлила її належним чином (за винятком несистематичних звернень у працях окремих вчених). Те саме стосується і напрацьовань «українознавчого напрямку» в радянській історіографії, які, швидше за все, становили традиційні для свого часу ідеологічні кліше, аніж об'єктивні історичні дослідження.

Тому цією публікацією ми пропонуємо декілька документів, які почасти заповнюють наявну лакуну і можуть бути використані для написання конкретно-історичних досліджень.

Документи

№ 1

1603 р., травня 30, Володимир. – Зізнання возного Наума Кузьминського про те, що у його присутності Бартош Лясковський, служебник князівни Маруші Збарзької, удови брацлавського каштеляна Василя Загоровського, скаржився Андрію Жабоклицькому, поручнику роти князя Юрія Чорториського, на жовнірів тієї ж роти Станіслава Вольського, Яна Борша, Петра Збишевського, Петра Ставинського, Ішвецького, Матуша Лисковського та їхніх слуг, які, неправомірно вибираючи стацію, пограбували підданих в селах Войковичі, Форостове, Суходоли та Іллінщина, спустошили сад і сіножать Іллінського монастиря, вирубили Суходольський «запуст», а

Жабоклицький не лише відмовився покарати порушників, але й попередив про подальші грабунки, якщо його підлеглим не буде виплачена належна платня з королівського скарбу

Прошене справедливости на жолнѣр ѡт пнеє Браславское

Рокѣ АХГ [1603] мсца маа Л [30] дня Ставши ѡчевисте на вриаде кгородскомъ володимѣрском, в замку его королевскоемлсти передомною, Андреем Мисевскимъ, буркграбимъ и наместником подстароства Володимѣрского возны енерал воеводства Волинского повѣтѣ Володимѣрского шляхетныи Надмѣ Кузминскии кѣ записаню до книг кгородских вызнал тыми словы, иж деи:

«Мнѣ бѣдѣчи на справе и потребе велможное еє мсти княжны Марѣши Збаразкой пнеи Василевои Загоровскои кашталановои браславскои тутъ, ѣ Володимѣри, ходилом с паномъ Бартошем Лясковским ѡд еє мсти до пна Андрѣя Жабоклицкого до порѣчника роты его мсти князя Юрия Чорторыского в рокѣ тепер идѣчомъ АХГ [1603] мсца маа КЗ [27] дня.

И кгда, деи, есмо до господы пна порѣчниковыи, до домѣ Лѣкаша Малюского, меищанина володимѣрского пришли и заставши пна Андря Жабоклицкого, порѣчника, в тои же госпде его, того ж дня звыименованого мсца маа КЗ [27] дня ѡчевисте самомѣ пнѣ Андрю Жабоклицкому, порѣчникѣ, пан Бартош Лясковскии при мн, возном, именемъ еє мсти княжны Марѣши Збаразкой пнеи Василевои Загоровскои кашталановои браславскои мовил и просил ѡ ѣчинене справедливости зѣ жолниров и товаришов и с пахолков товариских. А меновите домовалса ѡ ѣчинене справедливости с товаришов з

пана Станислава Волского, з пна Гана Борши, з пна Пѣтра Збишевского, з пна Пѣтра Ставинского, з пна Ишвецкого и з слѣгъ их ѡ квалтовное починее¹¹ шкод и кривдѣ немалых подданым еє мсти ѣ маетностях еє мсти Воиковичах, Форостовои, Суходолех, Илинцины. Которые шкоды квалтовне починеные хотячи часу права на реистре меновите по достатку вс списаные показати, которые, деи, ѡны соб, панове жолнере, шкоды и кривды ѣ маетностях подданымъ еє мсти квалтовне // починивши, собѣ способъ нѣякоис стаѣи побрали и тым, деи, всих подданных еє мсти пнеи Браславскои знищили и зѣбожили.

Также домовалсе ѣ пна порѣчника пан Бартош Лясковскии на пана Пѣтра Збишевского, на пна Матѣша Лысковского, на пна Станислава Волского, на пана¹² Пѣтра Ставинского и на самого пна порѣчника пна Андря Жабоклицкого при мн, возномъ, ѡ ѣчинее¹³ справедливости ѡ квалтовное порѣбане запѣствѣ еє мсти Суходолского ѡд граници Новоселецкои до врочища Долгои Лозы. Так тых с товариша пна маа (!) справедливости пан Лясковскии просил ѡ выграбене синожатѣи коло монастыра Илинского на шест косаров и ѡ попалене тынѣ ѡколо садѣ монастырского Илынского и ѡ порѣбане дерева садового того ж садѣ монастырского Илынского.

Гакожъ на тот же час звыишъменованыи панѣ Андрѣи Жабоклицкии, порѣчникѣ роты его мсти Юрия Чорторыского, панѣ Бартошѣ Лясковскомѣ при мни, возномъ, мовиль

¹¹ Так в оригіналі. Має бути «починене».

¹² Слово правлено.

¹³ Так в оригіналі. Має бути «ѣчинене».

и одповедилъ тыми словы на ти все слова его, ижъ деи:

«А еє мсти панєє Браславскои з тых жолниров и товаришов, на которых ты справедливости просишь именем еє мсти панєи браславское теды, деи, отое все справедливости жаднои дчинити не хочд и не дчиню. Не только, деи, а самъ, пордчникъ, але, деи, и самъ ротъмистръ его мст княз Юрьи Чарторыскии справедливости жаднои не вчинить. Але кгда, // деи, нам пѣнази заслдожные з скарбд его королевское млсти давати буддтъ, на тот же, деи, то часъ дсе сѧ покажетъ если подданымъ еє мсти панєи Браславскои мли бы яке кривдъды быти починены¹⁴. А тепер, деи, зновд потреба товарыствд стацѣи и зновд, деи, пошлютъ розказдючи, абы стацѣю подданые еє мсти панєи Браславскои складали. А если, деи, не буддт складати, теды, деи, кони, быдло кажем брати и грабити и зновд, деи, запдстъ сдходолскии бддемо рдбати».

Которыи, деи, вс слова того пна Андрѣя Жаболицкого пордчникови панъ Барътошь Ласковскии мною, вознымъ, пилъне свидчил и освдчившися с тым есмо од пна пордчника одишли».

Которое очевистое сознанє возного до книгъ кгородскихъ володимерскихъ записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 35, арк. 185–186.

№ 2

1607 р., вересня 30, Володимир. – Скарга бурмистрів та райців м. Володимир Івана Матвійовича, Григорія Дворецького, Григорія Столмича та Лукаша Березовського на жовнірів Криштофа (Яна) Рамулта, Мацея

¹⁴ Слово виправлено зі слова «поменєныи».

Скретуського, Бялобоцького, Бочковського, Млодзинського, Садковського, Рильського, Злочовського, Гаєвського, Кучевського, Скотницького, Скребенського, Майскотовського та інших, які, не перебуваючи на державній службі, вимагали в міщан неналежної стації, били й грабували їх та смертельно поранили міщанина Станіслава Малиновського

Оповеданъє бдрмистов володи (!) на жолнеров слдзбы не маючих

Рокд тисеча шестсот сємог[о] мсца сєнтєбра Л [30] дна

Пришедши на вриад кгородскии в замок его кр. мл. володимерскии до мене, Івана Шабана Гноєнског[о], буркграбєг[о] и намєстника подстарства володимерского славетные бурмистры и раице места его кр. млсти володимерског[о] Иван Матѳєєвич, Григорєи Дворецкии, Григорєи Столмич а Лдкаш Березовскии сами от себе и именем всеє Речи Посполитое мещан володимерских оповєдали и велико обтежливе жаловали на држоных пнов Криштофа або Яна Рамдлта, Мацея Скретуског[о], Станислава Скретуског[о] [...]ана¹⁵ Бялобоцького, Бочковског[о], Млодзинског[о], Садковского, Рилского, Злочовского, Кгаєвског[о], Кучевског[о], Скотницьког[о], Скребенског[о], Маиско-товског[о] и инших товаришов слуг и помочников их в тые слова, иж:

«Они не бддчи в слдзбє Речи Посполитое и овшем како люде права т[...]є¹⁶ зобравшиє // до кдпы конии килкадєсят способом жолнерским

¹⁵ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

¹⁶ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

з мѣстца на мѣстцѣ помыкаючисѣ и квалтом живности досѣгаючи шкоды незносныѣ ѿбогим людем чинили. А наконец положившисѣ ѿ Ѡалимичах и Сладмерках, селах, до владыцтва Люцега[о] (!) належачих, недалеко ѿт мѣста Володимера бѣдѣчих, до мѣста квалтом ѿпоминаючисѣ, стацыи якоєсь неправоиноѣ и незвычайноѣ присылали. Зачим кгда мещанѣ забѣгаючи ѿтискови ѿбогих людеи и небезпеченства, которим грозили, позволили дат з мѣста стацыю водлуг приможенѣ (!), толко жебы мѣсто волно было. Они напрод в ден понеделковыи, то єст мѣсца сѣнтѣбра двадцат четвертого дня, в рокѣ теперешнем, тисѣча шѣстсот семом, шляхетныи ГАН Хѣстецкии, Мацеи Скретускии и иншиѣ, при них бѣдѣчиѣ, тѣмульты в мѣстѣ чинити почали.

Напрод на законников двох, прѣѡра городѣлского и прѣѡра грѣбешовского законѣ свтога[о] Доменика, которие на тот час гостями ѿ Володимеры были, кинѣлисиа и ѡных поранили. Потом шляхетного Станислава Малиновскога[о], ѡбыватѣла мѣста володимерского, шкодливе ранили, с которог[о] зранѣнѣя дня сегоднешнега[о], мѣсца сѣнтѣбра, двадцат шостога[о] дня ѿмер по том тѣмультѣ.

Мало на том маючи алѣ назавтрѣѣ, в ден волторковыи, то єст мѣсца сѣнтѣбра двадцат пятога[о] дня в рокѣ теперешнем, тисѣча шѣстсот семом, прибравши до себѣ конии цирцитер з двадцат або и болшеи а не помнѣчи на вчораишиѣ збрѣднѣ, до мѣста приехали, моцно и квалтом стацыю ѿпоминаючисѣ. И кгда мещанѣ зъ породкѣ себѣ до них высылали жадаючи жебы занехали на тот час // того ѿпомянѣнѣя сѣ стацыи и ѡвшем жебы ѿѡалковали людем вчораишими

збытками стрвожоным, ѡни на то ничего не дбаючи алѣ вс в кѣпѣ в дом леичинскии, гдѣ ГАСко балвр мешкаѣтъ, зобравшисѣ и яко до воины приготовивши, вышеи менованого ГАна Хѣстецкога[о], товарища з посродкѣ себѣ на коню з голым палашем и с кроткою рѣчницѣю выправили, даючи ѿмыслнѣ не толко ѡказю, алѣ и причинѣ до звады и тѣмультѣ. Которыи раз и килка на коню межи громадою людеи на ринку стоачих спокоинѣ скочивши людеи потрѣчал, наконец з рѣчници стрелив, алѣ за ѡпатрѣнностью Божею никого не траѣил. Потом кгда вжѣ тѣмультѣ людеи ѡных на ринку стоачих за ним сѣ погнал, ѡн на передмѣстѣ Запатничѣ ѿѣхал и так коло мѣста на Ѡстровец ѡбѣгши кѣ по[...]илком¹⁷ которыѣ им с Ѡалимич шли ѿдалсѣ с которыми потом под передмѣстѣ Михаиловец его мл. кнжати Александра Жаславского кашталана волинскога[о] подбѣжал, там же подганяючи и гарцѣючи не ведати ѿт кого забит єст. Тыѣ зас дрѣгие, которыѣ сѣ в мѣстѣ зостали, розмаитыѣ инсулты чинили, людеи бѣючи и ѡгн в килку мѣсцах закладаючи».

В чом прѣрѣчоныѣ мещанѣ забѣгаючи трудностям своим, которыѣ бы ѡттолѣ рост мѣли, так теж ѡ невинности своѣи даючи справу тоѣ своѣ ѡсвѣченѣ и ѡповѣданѣ до книг подали и ѡ приданѣ возного на огледанѣ знаков квалту, также трѣпа забитога[о] и ранних мещан просили.

ГА з ѿрядѣ кгородского придал им на то ѡчевисто вознога[о] єнерала шляхетного Надма Кузминскога[о], которыи на тои справѣ бывши и ставши ѡбличнѣ на вриадѣ передо мною [то]го¹⁸ ж дня датою

¹⁷ Мѣсце пошкодженѣ.

¹⁸ Слово пошкодженѣ при прошнуровуваннѣ книги.

зверху менованою кѣ записаню до книг // кгородских вызнал тыми словы иж:

«За ѡчевистым приданѣм в. м. вриадовым маючи иа при собе шляхту пна Гана Зигличинского а пна Трояна Снескоцкоз[о] в року теперешнем тисеча шестсот семом, мсца сентебра, двадцат шостоz[о] дня былѣм на справѣ и потребе бурмиистра, радец и всих мещан володимѣрских.

Также напрод в домѣ его млсти пна Григория Колмовского за ѡказанѣм ѡгледал єсми трѣпа забитоz[о] шляхѣтноz[о] Станислава Малиновского, в которого видил єсми вѣ голове ранѣ тятѣю. И ѡповѣдали мн, возномѣ, и шляхѣте менованои, ижѣ того Малиновского дня ѡногдашнего в понеделокѣ Мацеѣи Скретускии и слуга брата его Станислава Скретуского Ивановскии, впадши в дом, безвинне ранили и ѡт тых ран ѣмарль. А потом тоz[о] трѣпа тло Станислава Малиновского вложивши в трѣнѣ на ринку в мѣсте и на цвинтарѣ клаштора володимѣрского Светое Троици при погребѣ тла чинилѣм поволанѣ, ижѣ тот Малиновскии єст забит, замордован ѡт власных рук Мацеѣи Скретус (!) и служѣбника брата его Станислава Скретуского Ивановского, которые єz[о] забили, замордовали и з живого мертвого ѣчинили.

Потом зас ѡгледалем мещан поранѣных и напрод ѣ Романа Гарасимовича видил єсми в голове с правое стороны ранѣ тятѣю шкодливу, на рѣце правои подле заплата рану тятѣю, ѣ Ѣниска Богдановича видил єсми в голове в посеред головы рану тятѣю, ѣ Миска тєсли видил єсми ѣ голве на рог головы з левое стороны ранѣ тятю.

Видил теж єсми на двох передмѣстех на ѡдном Запатничю гумно Юрковичѣ,

а на дрѣгом Засмочю гумно Мѣдведево запалѣные и знат же аж з великою працею ѣгашено, бо снопы збожѣя ѡгорелые по земли на розных мѣстцах пороскидано з стогов.

И ѡповѣдали мнѣ, возномѣ, и шляхѣте бурмиистрѣ, раице и мещанѣ, иж тоє поранѣне мещан и запалѣне гѣмен єст стало дня вчораишего ѣ волторок ѡт пна Криштоѣа або Гана Рамулта, пна Гана Бялобоцкого и инших товаришов ихѣ, // в протѣстации менованыхѣ.

Которое ж то ѡповѣданѣ и ѡсветченѣ бурмиистра, радец и мещан володимѣрских и возномѣz[о] ѡчевистое сознанѣ иа, ѣриад, принавши до книг кгородских записати казалѣ.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 39, арк. 533 зв.–535 зв.

№ 3

1609 р., липня 25, Володимир. – Скарга шляхтича Яна Петровського на Мацея Кореневського, жовніра з роти Боратинського, який його побив, збезчестив та утримував під вартою, примушуючи вступити до себе в услужіння

Протѣстация Пѣтровского на пна Мацеѣи Коренѣвского

Рокѣ тисеча шестсот девятоз[о] мсца июля двадцѣт пятоз[о] дня

Пришѣдши навриадкгородскии в замок его королевское млсти Володимѣрскии до менѣ, Гана Камѣнецкого, бѣрѣкграбега и намѣстника подстароства володымѣрского шляхѣтныи Ган Пѣтровскии жалоснѣ и плачливе протѣстовалсѣ и ѡповѣдал на шляхѣтног пна Мацеѣи Коренѣвского, товарища роты его млти пна Боратинского, ротмиистра его королевѣвское млти в тые слова, ижѣ:

«В рокѣ теперешнем, тисеча шестсот девятомѣ, бѣдѣчы мнѣ в мѣсте

его королевское мли Лвцькомъ по пилных потребах моих, а на то болшеи для шпатрення в хоробе моеи, котороу ме пан Бог *от* часѣ немалого наведити рачыль, здоровя моего у доктора albo церѣлика, жида тамошнего лвцького Попька и кгда-мъ с тоеѣ хоробы мое до троха лепьшого[о] здоровья моего приходить почаль, теды тот впрод речоны Мацеи Кореневскии, доведавъшисе тамъ ѿ мне и маючы зо мною давную комъпанию и заховане, ѡсилне ме жадал ѿ то. Гако маючы на тотъ час там, в Лвцькѣ, в господе ег[о] не за слѣгу жадног[о], але способом давное комъпании и захованя час иакии забавил, што кгда-мъ се за тымъ таковымъ ѡсилованемъ и жаданемъ его ѡчинил и при немъ в господе его презъ никотории час бавилсе.

И, ѡбачывъшы то добре, же ми лекарство того Попька жыда до здоровя моего способног[о] не так, иако пристало, помогло, ѡбъмышливаючы ѿ далшомъ поратованю и шпатрению в тои хоробе здоровя моего и не могучы далеи тамъ, в Луцкѣ, бавитисе, а звлаща маючы теж потреби свое, до Голатина для выправленя долгу своего, котории ми тамъ винно, подаковавши ему, пну Кореневскомѣ, за ѡчинност, же-мъ се троха при немъ, в господе забавил, почалемъ се *от* него з господы и з Лвцька в дорогу выбирают.

А он, пан Мацеи Кореневскии, ѡбачывшы то, же-мъ се *от* нег[о] в дорогѣ выбираль, почал // ми того зборонат, хотечы ме себе не в способъ комъпании и давного захованя, але способом служьбы, ѿ которой иа, будѣчы хорию, никгда не мыслил, зневолити.

Га, ѡбачывшы таковыи ѡпор его, а не хотечы не толко ѡ него, але

и ѡ жадного чоловка, иако чоловек волныи, в неволи быти, шолемъ до пна Коморовског[о], на тот час поручника роты пна Боратинског[о], просечы абы ми таковог[о] безправа *от* него терпити не допустил, але раднеи (!) если бы он себе до мене иакѣю причынѣ бити розѣмел, абы ме з ним ѿ то правомъ рыцѣрскимъ розсѣдил. А кгда ми се тог[о] всего пан поручникъ ѡчинити боронил и не ѡчинил, теды тот то Мацеи Кореневскии, бачечы таковую ѡтѣхѣ (!) *от* пана порѣчъника, тамъ же пред ѡбличностью его и при бытности немало товариства и мещан до мене словы неѡцѣтивыми, доброи славе и ѡцѣтивности моеи доткливыми лжыл, соромотил и чеканомъ на мене ударил. А же-мъ его за чекан ѡѡтил и ѡдарити се не дал и заразомъ пошолемъ был на замокъ до пна бурькграбего, хотечы емѣ тот деспектъ и ѡбелженье свое ѡповедити.

И кгда-мъ вже был в замьку перед пномъ бѣрѣкграбимъ, теды тот пан Кореневскии набравшы себе гѣлтаиства, помочников своих, припавшы тамъ до замьку мещканя пна бѣрѣкграбего и заставъшы ме тамъ, знову словы неѡцѣтивыми лжыл, с чеканом бит се пориваль, за рамена порвавъшы шарпаль ме, што-м иа заразъ пномъ буркграбимъ и подписками ѡсветчылъ. И, не давши ми жалю и деспекту моего перед пномъ бурькграбимъ достаточне ѡповедити и до книг дати записат, *от*тол, з замькѣ с тымъ гултаиствомъ, помочниками своими, провадил ме, иако иаког[о] гултаи и злочынцѣ, до господы своеѣ, до домѣ мещанина тамошнег[о] луцког[о] Назара Кѣшнера, и тамъ ме три дни и три нocy ѡ везенью вденъ под стражою, а на ночь в пивницѣ держаль.

А потомъ обачившысе, же то неслушне чынить и вже // ме такимъ везенъемъ трапити занежал, ѿднакъже предсе под стражею мѧ мел.

И кгда-м в рокѡ теперешнем, тисеча шестсотъ девѧтомъ, мѧ июля шостогонадцетъ дня, за прозбою пахолковъ пна Кгембаровского, товарища роты того ж пна Боратинского в господа его, в домѡ мещанина лѡцъког[о], пекара, на вечери былъ, теды тот впрод речоныи Мацеи Кореневскии доведавшысе тамъ ѡ мнѡ, препомневъшы боѧзни Божое, повинности хрестіанское, самъ ѡособою своею з слугами и помочниками своими пришедшы моцно квалтомъ тамъ до тоѡ господы пна Кгембаровского, мене ѡкрутне и нелютостве чеканомъ збил, зранил. И бы ме ѡт него пахолцы пна Кгембаровског[о] и пна Свищовског[о] не ратовали, певъне бы мѧ был тамъ насмерт забил, замордовал.

И, не могучы ѧ до ѡчыненѧ протестации на тог[о] Кореневского и до ѡбъведенѧ вознымъ ран своих для ѡтповеденѧ и поѡалок его приити, тепер тутъ, на враде, передъ в. мстю на нег[о] протестацию и ѡповиданъе вношѡ и ѡ приданѡ возног[о] на ѡгледанѡ збитѧ и зраненѧ своего прошѡ».

Ѣ з ѡрядѡ кгородского емѡ, пнѡ Ѣанѡ Петровскомѡ, придаломъ ѡчевисто возног[о] енерала воеводства Волынского шляхетног[о] Щасног[о] Злобоцког[о], котории ран на немъ ѡгледавшы и, ставшы ѡбличне на враде передо мною сего жъ дня, датою зверхѡ менованою, ку записаню до книг кгородских володымерскихъ вызнал тыми словы, ижъ:

«За ѡчевистымъ приданѡмъ в. м. вриадовымъ, в року теперешнем,

тисеча шестсот девѧтомъ мѧ июля двадцѡет пѧтог[о] дня, былѡмъ на справе и потребе шляхетного Ѣана Петровског[о] в господа его тут, ѡ Володимѡри. И, за ѡказанѡмъ его, видел есми ѡ него на рѡце правои межы локѧи и зашѧтѧ ран две до криви пробитых шкодливе спухлыхъ. И ѡповѡдал мнѡ, возномѡ, тот Петровскии, ижъ емѡ тоѡ // збитъе и раны стали в рокѡ теперешнемъ, тисеча шестсот девѧтомъ, мѧ июля шостогонадцет дня в мѡсте Луцкомъ в господа пна Кгембаровского, товарища роты пана Боратинского, ротмистра его королевское млѧи ѡт Мацеѧ Кореневского, товарища тоѡ жъ роты пана Боратинского, слуг и помочников его, за наистъѡмъ его тамъ на тую господѡ».

Которѡю жъ то протестацию и ѡповѡданъе пна Петровского и ѡчевистое возног[о] сознанъе ѧ, ѡряд, принявшы, до книг кгородскихъ володымерскихъ записати казал.

И ест записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 41, арк. 315 зв. – 317.

№ 4

1609 р., серпня 4, Володимир. – Скарга Яна Лагодовського, власника села Оздютичі, на Криштофа Биковського, Веницького і Мацкевича, жовнірів з роти іберпольського старости, королівського ротмістра князя Януша Порицького, які за його наказом і на власний розсуд під час лежі неодноразово грабували оздютицьких підданих, а під час останнього наїзду вбили селянина Остапа Жилу, побили двох жінок, Оришку і Марушку, парубка Стецька, налякали двох дітей так, що ті, ховаючись від нападників, втопилися у ставі, та завдали численних смертельних

поранень місцевому уряднику Яну Томашовському, помстившись йому за те, що він перешкоджав їм грабувати село, а також свідчення возних Щасного Жлобоцького і Войтеха Проховського про огляд могили Остапа Жили, тіл потонулих дітей, побоїв селян та ран Томашівського

Оповедане пна ГАна Лагодовског[о] на его мл. кнжати Порицког[о] и товаришов его

Рокѣ тисеча шестсот девятого мсца авгѣста Д [4] дня

На вриадѣ гсдрѣском кгородском володимѣрскомъ передо мною, ГАном Прилепѣскимъ, подстаростимъ володимѣрскомъ, (!) ѡбѣтажливе жаловал и ѡповедалсе ѡрожныи его милост пан ГАН Лагодовский на князя его милост ГАНѣша Порицѣкого, старосту иберпольского, ротмистра его кр. мл., и товаришовъ роты его мл. Крыштоѡа Быковского, Венницкого и Мацкевича, которых имена он, князь его мл. Порицкии, ротмистръ, лепѣи ведает.

Которыи то князь Порицкии, ротмистръ, маючы лежѣ роты своеѣ в мѣсте Ковлю року теперѣшнєг[о], тисеча шестсот девятого, насылаючы тых товаришов своих на маѣтност пана Лагодовского названѣю **Ўздютыче**, грабежы незвычайѣе и великиѣ быдла зѣ села **Ўздютыч** килкадєсят занял, розказавши до лежи своеѣ до Ковля впровадили¹⁹. Которѣ быдло заимуючы и грабечы, подданных ѡздютыцѣких побили, поранили, которѣе им быдла грабит не допушчали и иншихъ кривдѣ и шкодѣ немало через вес часѣ // леже его в Ковлю чинили.

По которѣе быдло пограбєнѣе кгда он, пан Лагодовский, до мєнованных

¹⁹ Так в оригіналі. Має бути «впровадити».

товаришов роты князя Порицѣкого, подданого своеѣо ѡздютыцѣкого **Ўношѣка** послал, тот мєнованыи Быковѣский поймавѣши того подданого ѡздютыцѣкого в ланцѣхъ до пивници всади и черєс колко дни держал ѣ вєзєню, або с пол трєти недєли держал, ажѣ лєдво з ланцѣхѣомъ зламанѣм ѣтєклѣ.

А потом мало на томѣ маючы ѣставицнє наєзды на мєтност (!) и село **Ўздютычи** чинил тотѣ Быковѣский. Быдла побраного немало побили, поєдли, ѡ што ажѣ перед панѣомъ гєтманѣм он, пан Лагодовѣский, скарги чинити мѣсел, ижѣ тот Быковѣский колко двадцати золотых за быдло дати при браню грошєи мусєлѣ.

Ўдкул вазнѣ великую против панѣ Лагодовскому взавши, тот Крыштоѡѣ Быковѣский и при нимѣ Винницѣкий и Мацкевичѣ, товариши, будучи знову затягнєни в службѣ ѡт князя Порицѣкого, ротмистра своеѣо, яко принципалѣе, блиско перед выстємѣ роты с Ковля, зобравши себе пахоликовѣ на то способнєных ѡколкодєсят, рокѣ теперѣшнєго, тисеча шестсот девятого, мсца июля двадцат чєтвєртого дня наєхавши моцно ктвалтом, тот Крыштоѡѣ Быковѣский, Венницѣкий и Мацкевич чѣловика ѡколкодєсят на двор и село **Ўздютыче** пана Лагодовског[о], взавши тот то Крыштоѡѣ Быковѣский [вам]²⁰ против панѣ Лагодовѣскому за то, жє му быдло побитѣе платит мусєл [нєм]²¹ он панѣ Лагодовѣский зє Лвова приєхал, тѣє то жолнєры з розною // бронєю до воины належачѣю с пулгаками, мѣшкетами на двор и вес **Ўздютыче** наєхали ктвалтовнє. Там жє впадѣши вє двор

²⁰ Так в оригіналі.

²¹ Так в оригіналі.

вздютицкии, наперед паробька дворного и белых голов дворных жонокъ двое збили, а потом вриадника въздютицкого на имя Іана Томашовского, выломивши двери до светлицы, где был замкнѣл, там до светлицы впадши его, Томашовского, окрѣтне а немилостиве посекали, поранили, штыхами покололи. Которыи втекаючи з дворѣ перед ними, до ставѣ уходѣчы, зраненыи втекаль. Там тот Быковскии, Винницькии и Мацкевич, принципалове, с тыми пахоликама помочьниками своими на то способленыи, гонѣчы оного Томашовского, хотѣчи его забит з вазни, же им плюндровати села Воздютич частокрот, кгда набегали не давал, аж до ставѣ в блото (!) гонили. И за провем подданым въздютицким в ставѣ догонивши так окрѣтне секли, ранили, хотѣчи забит, ран килка двадцат (!) в головѣ, рѣки и плечи задавши за забитого покинѣли, роздмеючи же вже вмер, вдошли. Котории и тепер нить вѣдома, жив ли бѣдет. Зараз до подданых въздютицких на село побегши, быдла волов осмъ, каловиц шести занали и побрали. А потом до домов подданых скочивши, подданых били, комори вѣдбиали, маѣтности их лѣпили и так все село сплюндровали, з села Воздютичѣ подтекали и лѣпѣ, морды незносныѣ починили, подданых побили, дети перед страхом втекаючи, потопили в ставѣ.

Которыи жал и кривдѣ незносною вѣд менованых // жолнеров, пан Лагодовскии маючи, на вриадѣ кгородском володимерскомъ оповедавши, на вгледанѣ такового кгвалтовного наехана на двор и село Воздютичи и зекрѣвавеня домѣ шляхетского, окрѣтного²² зранѣния вриадника въздютицкого

²² Слово правлене.

Томашовского, которыи нет вѣдома жив ли будет, побитиѣ подданых и потопѣния дети их в ставѣ, злѣпѣния маѣтности ихъ, просил в приданѣ возных на вгледанѣ квалтов сталых и тых ранних.

На што-м з вриадѣ придалѣ двох возных на вгледанѣ квалтовѣ и иных потребных рѣчѣи двох енералов возныхъ волинскихъ, Щасного Жлобоцького а Воитеха Проховского. Которыѣ возныѣ тамъ, в Воздютичах, будѣчи, того квалту зранѣния ихъ, ран того Томашовского, вриадника въздютицкого, вгледавши и иных при том квалтовном наеханю поранѣных кѣ записаню до книгъ кгородскихъ володимерскихъ, ставши вчѣвисто Щасны (!) Жлобоцькии а Воитех Проховскии, возныѣ, вчѣвисто сознали, ижъ:

«Року теперешнего, тисѣча шѣстсот девятого, мсца авгѣста пятого дня за приданѣмъ вриадовым были есмо мы, возныѣ, на справѣ и потребе его мл. пана Іана Лагодовьского в маѣтности его мл. Воздютичах. А маючи при собѣ шляхту людеи добрыхъ пана Іана Коморовского, пана Воитеха Бобровьницкого, пана Станислава Пенского а пана Крыштофа Чеховского, там же за вказанѣмъ служѣбника пана Лагодовского Валентого Вировского видѣли есмо мы, возныѣ, в дворе въздютицкомъ, в светлицѣ противъ пекарни, двери посѣчоныѣ, выломленыѣ и с пѣлгаковѣ колко разов перестрѣленѣ. А в светлицы противъ двери стѣны зекрѣвавенѣ и вкна покрывавен[ыѣ]²³ противъ столу.

Там же видѣли есмо Іана Томашовского, вриадника въздютицкого, велми зранѣного, которыи лѣдво живѣ лежит. На котором Томашовьском видѣли есмо

²³ Літери правлені.

наперед на голове его ран сечоныхъ шаблями всихъ тринадцатъ шкодливыхъ. 8 тыле в голове его видели есмо ранѣ тятую, ажъ гавтовано, на твари его, под правым и левым ѡком, ран сечоныхъ чотыри, в боку рана штыховаа, в правом, на крыжи, рана чекановаа шкодливаа, на правои рѣце ран пшат сечоныхъ, три ажъ через кости, на которю рѣку, жив ли будет, на тую рѣку хром будет. С которых ран нетъ ведома, жив ли будет тот Томашовскийи.

Там же за ѡказыванемъ видели есмо жонки две дворныхъ Ѡришьку и Марѣшьку побитые, пораненые, синие, раны битые крѣвавые. А на паробку дворнымъ Стецьку видели есмо ранѣ на голове крѣвавю, на рѣках и рамена[х]²⁴ раны битые синие килка.

При томъ и шкод [менимо]²⁵ ѣ дворе при том квалтовномъ наеханю на двор и село Ѡздютиче. Томашовскомѣ, урядникови, в тотъ часъ взято ѣ светлицы шаблю сребремъ правленю, за тридцатъ золотыхъ купленю, пулгаковъ два, за шестнадцатъ золотыхъ купленые, делию лазуровю, китаикую подшитаа, за двадцатъ чотыры золотыхъ // справлена, куртъ две ѡалендишовыхъ, червона и лазурова, за шестнадцатъ золотыхъ справленые. Грошеи готовыхъ поборовыхъ, при томъ вриаднику Томашовскомъ будѣчыхъ, золотыхъ тридцатъ взяли с подголов постели его.

Там же шедши мы, возные, на село Ѡздютиче за ѡказыванемъ видели есмо при церкви Ѡздютичкое могилѣ свежо погребеного человека, забитого ѡт жолнеровъ. Менили подданые Ѡздютичкие, ижъ подданого Ѡздютичкого, брата Жилиного,

²⁴ На літері пляма.

²⁵ Так в оригіналі.

Ѡстапа Жилу, замордовано[о] ѡд пана Быковського, жолнера с Ковля, ижъ горачо было барзо.

До того видели есмо двое дети потунѣлых в ставе Ѡздютичкомъ, передъ жолнерами ѣтекаючи. Ѡдно хлопца Ѡстаповое, а дѣвки Деманове.

Также менили подданые, ижъ волов дворныхъ два, а шестъ селскихъ, каловицъ шестъ тые жолнери пограбили. И вс подданые Ѡздютичкие менили собе шкоды коморы полулене, самыхъ побито. Которое то зранене Томашовскийи, ѣриадникъ Ѡздютичкийи, челлад дворнаа и подданые Ѡздютичкие менили собе быт [сталое]²⁶ ѡд пана Крыштоѡа Быковского, пана Винницкого, пана Мацкевича и помочниковъ ихъ, жолнеров роты с Ковля князя его мл. ІАнѣша Порыцкого, ротмистра кр. его мл., за квалтовнымъ наеханемъ тых жолнеров на двор и село Ѡздютиче под тотъ часъ зраненя Томашовского, ѣриадника Ѡздютичкого, и побитя челеди дворное и забитя подданого и потопеня дети в ставе Ѡздютичкомъ стало[о].»

Которое ѡповедане пана Лагодовского и сознане возныхъ [ѡгледаня]²⁷ // ран зраненыхъ, ѡд возныхъ менованыхъ принавши сознане, кѣ записаню до книгъ кгородскихъ володимѣрскихъ принавши записати казал.

Што естъ записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 41, арк. 327–330.

№ 5

1610 р., квітня 21, Володимир. – Скарга Федора Бруяки, опікуна княжат Миколая і Ольбрихта Радивілів та тримача від їхнього імені містечка і

²⁶ На слові пляма.

²⁷ Слово пошкоджено при прошнуровуванні книги.

села Хорлупа, на ротмістра Криштофа Свенцицького і товариство його роти, які, маючи лежу в м. Луцьку, протягом трьох років змушували хорлупських підданих купувати собі пиво і горілку, збирали неправомірну стацію і перешкоджали поданню скарги на них, погрожуючи розправою Бруяці та хорлупським підданним, а також зізнання возного Гаврила Оздовського, який протягом цього часу регулярно засвідчував збитки, завдані жовнірами в зазначених поселеннях

Протестация князь пнов Радивиловъ на пна Свенцицького, ротмістра

Рокъ тисеча шестсот десятого мца априля двадцат първог[о] дня

Писал и присылал до вриадъ кгородског[о] лѣцког до мене, Марциана Олшамовского, наместника подстароства лѣцког[о], до книг кгородских лѣцкихъ, врожоны пан Федор Брѣяка, писар кгородский креманецкий вриадника своего хорлѣпског[о] Гана Хилицког[о]. Которыи именем пна своего, яко держачог[о] на сес час маетности, то ест местечка и старого села Хорлѣпа, яко опекадна их мсти княжат пнов Радивилов, старостичов жомойтских, Миколаа и Олбрыхта, светчилсе и протестовал, доводечи справедливости тым подданым державы своеи хорлѣпским противко врожоного пна Криштофа Свенцицького тыми словы ѿ то, иж:

«Ег[о] мст пан ротмістръ, маючи лежд з ротою своею через три лета в месте его королевское мст Лѣцком, взгардивши право посполитое и конституцие сеимовые, на то вставленые, в ро[кѣ]²⁸ тисеча шестсотном ѿсмом

²⁸ Літери пошкоджені при прошнуровуванні книги.

мца декабра розных днѣи, также и в рокѣ тисеча шестсотном девиатом мца авгѣста розных днѣи, также и в рокѣ тисеча шестсот десятном розных часов и днѣи, насылаючи на маетност державы пна мого (!) на местечко и с[ел]о²⁹ Хорлѣпъ немало слѣгъ и пахоликов, его мст именами и прозвискками знаемых, ѿжилканадцат члвка, через которых то слѣг и посланцов своих кгвалтовне и впорне вытеганем якогос неслѣшноє // неслѣшноє (!) и незвыклоє стаии на почет свои ротмістровскии примѣсил атамана тамошнег[о] хорлѣпског Гурина и трех мѣжов старших в том селе Хорлѣпском Мацка Прилича а Моисеа Жданчича а Качала до выбираня тоє стаии с Хорлѣпа. Якож и сами помененные слѣги пна ротмістрове с тыми поддаными, до тог[о] примѣшоными, кгвалтовне и впорне тѣю всю трою стаию з великим плачем и с криком тых подданных розными часы тѣю незвыклѣю стаию казавши себе дават вытегнѣли и их примѣсили до выдана тоє стаии.

Которѣю всю трою стаию выбравши яко сами хотѣли, взяли и пограбили ѿ тых подданных хорлѣпских, то ест: пшеницы мацѣ ѿлицких ѿсмѣ, каждѣю мацѣ шацѣючи по пати золотых полскихъ; жыта мацѣ двадцат, каждѣю мацѣ шацѣючи по чотыри золотых полских; солодов три, в каждыи солод входило по три мацы ѿлицких, кажды (!) солод шацѣючи по двадцат золотых полскихъ; якгел полторы мацы кѣпных, за которые дано патнадцат золотых полских; крѣпъ розных татарчанных и начных полторы мацы, ш[ац]ѣють себе ѿсмѣ золотых полских; горохѣ мацѣ две,

²⁹ Літери пошкоджені при прошнуровуванні книги.

шацѣют собе десет золотых полских; овса мацѣ пѣатдесѣат, шацѣют собе кождѣю мацѣ по два золотых полских; сѣна возов шѣстдесѣатъ, шацѣют кажды воз по золотомѣ полскомѣ; яловицѣ чотыри, шацѣючи каждѣю яловицѣ по семи золотых полских; баранов двадцѣат, шацѣючи каждого по золотомѣ ѿдномѣ полскомѣ; мѣса свинюго // мѣса свинюго (!) полтѣи ѿсмѣ, шацѣючи кажды (!) полот по два золотых полских; грѣси двадцѣат, шацѣючи каждѣю по пѣати грошѣи полских; кѣров полтораѣта, шацѣючи каждѣю кокошѣ по два гроши полских; масла ѿасок три, шацѣючи каждѣю по три золотых полских; яица, сол, цѣбѣдла, капѣсты, рѣпы и иншыѣ рѣчы ѿгородныѣ, што собе якѣ хотѣли брали, шацѣют собе десет золотых полских. Также пива в корчѣми и горилки, што подданыѣ хорлѣпскиѣ розными часы не тылко при выбираню тых стѣции, але за каждым переѣздом через Хорлѣпѣ кѣповат слѣгам пна ротмистровским мѣсѣли, тог[о] всего кѣпили за десет золотых полских. Которѣю всю стѣцию и живност, якосѣ тѣт написано, ег[о] мст пан ротмистрѣ через слѣги свое все ѿт мала и до велика на подводы тых же подданых хорлѣпских наложивши и забравшы до Лѣцка, до господ своих ѳвезлѣ и ѳпровѣдил и на пожиток свои ѿбѣрнѣл».

Гакож и возныи енераль воеводства волинског[о], шляхѣтныи Гаврило Ѡздовскии тѣт же ѿчѣвис[то]³⁰ на ѳриѣде при тои же протѣстѣции бѣдѣчы, тыми словы сознал, иж ѿн, маючи при собе двоухъ шляхѣтичов, шляхѣтных Гана Сѣрницког[о] а Миколаѣ Жѣлинског[о], за ѳжитѣм пна писара кгородског[о]

³⁰ Літери пошкоджені при прошнуровуванні книги.

креманѣцког[о], розными часы при том квалтовном вытеганю и выбираню тоѣ стѣции через слѣги [пна]³¹ ротмистровы з росказана ег[о] пна ротмистр[о]вог[о]³² за каждым выбиранѣмъ тоѣ трѣе стѣцыи видѣл, же тыѣ вси потребы и рѣчы, што колвекѣ наверхѣхъ написано, ест слѣги пна ротмистровы // ротмистровы (!) ѿт мала до велика выбрали и квалтовне на подданых хѣрлѣпских (!) вытегнѣли, забравши на подводы до Лѣцка вывезли и до господѣ пна ротмистровых при нем самом, пнѣ ротмистрѣ ѳвезли и впрѣвадили.

Гакож и давно пан писарѣ креманѣцкии не занѣхал бы был тоѣ кривды своеѣ до ѳриѣдѣ донѣсти и записати дат, але за прѣхвалками и погрозками на пна писара и подданых ег[о] тоѣ се стат не могло. Тѣпер тѣды, илѣ чѣсѣ ставати могло, тѣю протѣстѣцию до книгѣ кгородских лѣцких вноѣсит.

Которѣѣ протѣстѣция ег[о] до книгѣ кгородских лѣцких записана ест.

ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 86, арк. 457–458 зв.

№ 6

1610 р., травня 26, Володимир. – Зізнання возног[о] Гаврила Оздовськог[о] про відмову ротмістра Криштофа Свенцицьког[о] «вчинити справедливість» за скаргою Федора Бруяки на жовнірів Кгалезськог[о], Соболевськог[о], Корицьког[о], Войцѣха Свенцицьког[о], Парзновськог[о], Станіслава Росновськог[о], Клембоцьког[о], Вітославськог[о], Півката Єгозовськог[о], які захопили сіно і побили підданих Бруяки в с. Хорлуца у зв'язку з тим, що нібито вони не грабували, а брали належну їм стѣцію, а

³¹ Слово пошкоджене при прошнуровуванні книги.

³² Літеру «о» виправлено з літери «а».

також про те, що жовніри погрозували позивачу і возному, чим перешкождали його діяльності

Сознанє возного в справе его мл. пна писара кременецког[о]

Рокѡ тисеча шестсот десатог[о] мсца маа KS [26] дня

На вриаде кгородском в замкѡ его кр. мл. Володимерском передо мною, Андреєм Мисевским, бѡркграбим и наместником подстароства володимерског[о], ставши ѡчевисто возныи енерал воеводства Волынского, шляхетныи Гаврило Ѡздовскии, кѡ записаню до книг кгородских володимерских сознал тыми словы, иж:

«В рок[у]³³ прошлом, тисеча шестсот девятюм, мсца ноабра второгонадцет дня за джитєм его мл. пна Ѡедора Брѡиаки, писара кгородског[о] кременецкого, с приателем его мл., пном Костентином Козинским, раз вторыи ездилем до его мл. пна Криштоѡа Свенцицког[о], ротмистра его кр. мл., реквирѡючи справедливости с товаришом³⁴ роты его мл., то єст с пна Кгалезского, с пна Соболевского, с пна Корыцког[о], с пна Воицеа Свенцицког[о], с пна Парзновского, с пна Станислава Росновского, с пна Клембоцког[о], с пна Витославского, с пна Пивка, с пна Ёкговзског[о] ѡ побране сена власного пна писарова и ѡ побите и поранєне подданных его мс. хорлѡпских, при том сєне бѡдѡчих.

Там же єсмо заставши его мл. пна Свенцицког[о] в месте Луцку в дому Мацеа Колацког[о], мещанина тамошного, поменєныи приател пна писаров при мнє, возном, его мл. пна ротмистра просил и через мене, возног[о],

³³ На літері пляма.

³⁴ Так в оригіналі. Має бути «товаришов».

ѡриадовнє // его мл. реквировал, абы его мл. с поменєных товаришов своих справедливост дчинил за побране сена и побите и поранєне подданных пна писаровых.

А пан Свенцицкии при мнє, возном, поменєномѡ приателеви пна писаровомѡ поведил, иж:

«Іа с того товариства своєго справедливости пну писарови чинит не могѡ, кгдаж то подобно тоє сєно взглядом стации товариство побрало».

И так нас з ницим³⁵ ѡтправил.

Што все поменєныи приател пна писаров мною, возным, ѡтоє невчинєне справедливости светчил.

А иже-м іа, возныи, тоє рєлации своєє заразом в кгороде, томѡ поветѡ належном, то єст Лѡцком, не вчинил ни през што иншого, толко за ѡтповедми и похвалками пна ротмистра и товариства его мл., которые ихѡ мл. мают лежѡ ѡ Лѡцкѡ, так на его мл. пна писара, іако и на здорове моє чиніат».

Тєпер тєды поменєныи возныи просил, абы тоє ѡчевистое сознанє его до книг было записано, што за принатѡємѡ моимѡ єсть записано.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 42, арк. 402–402 зв.

№ 7

1610 р., липня 23, Володимир. – Скарга Симона Круневича, державці села Гнидава, на королівського ротмістра Криштофа Свенцицького і його слуг, які всупереч чинному законодавству протягом 1608–1610 рр. брали надмірні неправомірні стації, били місцевих жителів і примушували їх працювати на свою користь

Ѡповеданє пана Круневича на пана Свенцицког[о]

³⁵ Так в оригіналі. Має бути «ничим».

Року тисеча шестсотъ десятого мца июля КГ [23] дня

На вриаде кгородскомъ в замку его королевское млсти Володимерскомъ передо мною, Анѣдреемъ Мисевскимъ, буркграбимъ и наместникомъ подстарства володимерского, постановившише очевисто врожонии его млст пан Симон Крѣневич, державца короля его млсти гнидавскийи, ѡповедалъ и жалосне се протестовал на врожоного пана Криштоѡа Свенѣцицкого, ротмистра его королевское млсти ѡ то, иж:

«Ѳн, пропомневши конѣстытуции на сеиме валномъ варѣшавскомъ в року прошломъ, тисеча шестсотъ девятомъ, ѡ жолнерѣ ѡаленое и вин в неи ѡписаныхъ, року прошлого, тисеча шестсотъ ѡсмого и девятого, и теж рокѣ теперешнего, тисеча шестсотъ десятого, разными часы, не дбаючи ничего на конѣстытѣцию, вышеи помененую, и вины в еи (!) ѡписаные, самъ черезъ себе и черезъ слуги свои взглядомъ вытегана ѣ мене стации, конѣстытѣциею им брат заборонены, напервеи в року прошломъ, тисеча шестсотъ ѡсомом, стацию незмернѣю брат собе розказал и побрал в селе моемъ Гнидавскомъ.

А меновите то ест: напрод ѡвса мацъ двадцать кѣпленог[о] за золотыхъ полскихъ двадцать, жита мацъ две за золотыхъ ѡсмъ, пшеници мацю ѡдну за золотыхъ шестъ, яголь мацѣ ѡднѣ за золотыхъ ѡсмъ, горохѣ мацѣ // за золотыхъ пять, крѣпъ татарчаныхъ мацѣ за золотыхъ пять, пива бочокъ пять, которое пиво за розказанемъ его в госпoде его ж купѣючи, по пол третя золотыхъ полскихъ подданые платили, вепра ѡдного за золотыхъ ѡсмъ, солонины полтии два за золотыхъ чотыри, яловицю ѡдну а вола дрѣгого за золотыхъ двадцать купленыхъ,

масла ѡаску за золотыхъ чотыри, сыровъ копу за золотыхъ пять, гѣсеи петнадѣцетъ за золотыхъ полтретя, куръ шестѣдсѣатъ за золотыхъ пять купленыхъ, сена возовъ двадцать за золотыхъ двадцать, барановъ три залотыхъ³⁶ три купленыхъ, гречки мацъ полторы за золотыхъ пять. То все побравши и пограбивши на пожитокъ свои ѡбернул.

Потом того ж року, тисеча шестсотъ ѡсмого, дрѣгую такуюю ж стацию незмернѣю с того ж села моего Гнидавского тот же панъ ротмистръ сам брат розказал.

А то естъ меновите што взялъ: напрод ѡвса мацъ двадцѣт за золотыхъ двадцѣт, жита мацъ двѣ за золотыхъ ѡсмъ, пшеници мацю за золотыхъ шестъ, ягол мацѣ за золотыхъ ѡсмъ, горохѣ мацѣ за золотыхъ пять, крѣпъ татарчаныхъ мацѣ за золотыхъ пять, солодѣ мацъ три за золотыхъ полѡсма полскихъ, вепра ѡдного за золотыхъ семъ купленого, слонины (!) полтеи два за золотыхъ чотыри, яловицъ три за золотыхъ тридѣцѣт купленыхъ, масла ѡаску за золотыхъ чотыри, сыровъ копу за золотыхъ пять, гусеи петнадѣцетъ за золотыхъ полтретя польскихъ, // куръ шестѣдсѣатъ за золотыхъ пять, сена возовъ двадцѣт за золотыхъ двадцѣт, барановъ три за золотыхъ три купленыхъ. И то теж все побравши, на пожитокъ свои ѡбернул.

А потомъ знову в рокѣ прошломъ, тисеча шестсотъ девятомъ, стацию третью в томъ же селе моемъ Гнидавскомъ взял. А то ест меновите: ѡвса мацъ двадцѣт за золотыхъ двадцѣт, за три бочки пива подданыхъ моихъ гнидавскихъ готовыми пнезми взялъ десѣатъ золотыхъ и грошии петнадѣцетъ полскихъ, за ѡаскѣ масла дали подданые

³⁶ Так в оригіналі. Має бути «за золотыхъ».

готовыми грошми три золотых польскихъ, за поль маци семена лняного дали золотыхъ три полских; за мацѣ репы дали золотыхъ два готовыми пнезми; за кадлубъ капусты дали золотыхъ два; крѣпъ татаръчаныхъ мацѣ за золотыхъ три; сыровъ копѣ за золотыхъ пять; слонины полтеи два, за золотыхъ чотыри; гусеи пшат за грошеи двадцать пшат полских; барановъ два за золотыхъ два; сена воевъ десат за золотыхъ десатъ. И то все побравши, на пожиток свои ѡбернѣлъ.

Потомъ зновѣ в томъ же рокѣ шестьсотъ девятомъ, четвертъю стацию с того ж села моего гнидавског[о] взялъ, то *ест*: напрод жита мац три за золотыхъ дванадцат; солодѣ мац чотыри, за которыи готовыми грошми подданыи мои заплатили золотыхъ дванадцат полских; // *кур* шестьдесатъ за золотыхъ пять; гусеи двадцат за золотыхъ три и за грошии десатъ полских; барановъ три за золотыхъ три; каловиц две за золотыхъ двадцать купленых; солонины полотъ ѡдинъ за золотыхъ два; масла ѳаскѣ за золотыхъ Д [4]; сыровъ копѣ за золотыхъ пшат; горохѣ мацу за золотыхъ пшатъ. И то все на пожитокъ свои ѡбернѣлъ.

А потом в року теперешнем, тисеча шестьсотъ десатомъ вместо стации квалтомъ взялъ и пограбил ѣ подданыхъ моихъ гнидавскихъ каловицю ѡдну, за золотыхъ десет купленую; барановъ пшат, за золотыхъ пять; по дв кѣрици з домѣ кождого; *кур* шестьдесатъ чинит золотыхъ пшат. Зновѣ теж слуги его, за росказанем его властнымъ ходечи, ѣ подданыхъ моихъ гнидавскихъ взяли и пограбили: наперве (!) ѣ Сенка Комаря мяса баранъего тѣшь две за золотыхъ два; ѣ ѳедора Тереховича барана ѡдного за золотыи ѡдин; ѣ Ивана Чобѣрка баранов

два за золотыхъ два; ѣ Микиты Новосада баранов ѡдног[о] за золотыи ѡдин. И то все погбравивши (!) на пожитокъ пана своег[о] ѡбернули.

За чимъ такъ за помененыи стации, иако теж и за грабеже шацѣю собе шкоды на пшатсотъ золотыхъ полскихъ.

Надто есче подданыхъ гнидавскихъ на каждыи тыжден по дрѡва разовъ по два, почавши ѡт рокѣ шестьсот ѡсмого, ажъ до рокѣ теперешнег[о], шестьсотъ десатого, в подводы выганал. До того теж конии ѣ подданыхъ моихъ гнидавскихъ берѣчи, такъже и ихъ самыхъ // до Льова, до Кракова, до Жолѣквы и где ѡдно колвекъ потреба была, по недел шести и ѡсми мешкавши, кони зненѣдзонеи и похромленые поворочали такъ, ижъ дрѣгие и поздыхали, а на дрѣгихъ теж коняхъ слуги его и прочъ подтекали. Мало есче на томъ маючи, слуги его, такъже и возници, находечи на село мое Гнидавское розными часы слугъ моихъ, шляхтичовъ ѣчтивыхъ, такъже подданыхъ мусчизнѣ, иако теж и белоголов, такъ в самомъ селе Гнидавскомъ, иако и на перевозе заставуючи били и мордовали безъ дана жадное причины. Тамъ же гѣси, качки, кѣры ходечи по домахъ и на пашахъ, застаючи, били и на пожитокъ свои ѡборочали.

Што все хотечи певными и на[в]ными³⁷ доводами и реестрами такъ противко ему самомѣ, иако и противъ слѣгамъ его показати, ѡ то се все передъ в. м., пане вриадѣ, светчѣ и ѡповедаю. И шацѣю собе шкоды, кромъ стации, вышеи помененыхъ, на две тисечи золотыхъ полскихъ ѡѣрѣючи се ѡ то все правомъ з ними чи[ни]ти³⁸. И прошѣ, абы тое

³⁷ Літера розплилась.

³⁸ Літери розплились.

оповедане моє до книгъ кгородских володимерских принято и записано было».

Которое оповедане его млст пна Крѣневича принавши на до книгъ кгородских володи (!) записати єсми казалъ.

ЦДІАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 42, арк. 521 зв.–523 зв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранович О. І. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст. Київ: Укрполіграфоб'єднання, 13 друк. ім. Леніна, 1930. 156 с.

2. Владимирський-Буданов М. Ф. Перемещение южно-русского населения в эпоху Богдана Хмельницкого. *Оттиск из «Киевской старины»*. 1888. 38 с.

3. Грушевський М. С. В тридцяті роковини Куліша. Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості. *Україна*. 1927. Кн. 1–2.

4. Енциклопедія історії України: у 10 т. / гол. ред. В. А. Смолій. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. 840 с.

5. Костомаров Н. И. Казаки. Исторические монографии и исследования. Москва: Чарли, 1995. 608 с.

6. Кулиш П. А. Отпадение Малороссии от Польши (1340–1654): в 3 т. Москва: Университетская типография, 1888. Т. 1. 283 с.

7. Леп'явко С. А. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів: Сіверянська думка, 1996. 288 с.

8. Сікора Р. З історії польських крилатих гусарів. Київ: Дух і літера, 2012. 96 с.

9. Сокирко О. Г. Гетьманські «німці»: війська іноземного автораменту другої половини XVII – початку XVIII ст. *Україна в Центрально-Східній Європі*. 2011. № 11. С. 246–268.

10. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі ЦДІАК України). Ф. 25, оп. 1, спр. 86.

11. ЦДІАК України. Ф. 28, оп. 1, спр. 35.

12. ЦДІАК України. Ф. 28, оп. 1, спр. 41.

13. ЦДІАК України. Ф. 28, оп. 1, спр. 42.

14. Яковенко Н. М. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2002. 416 с.

15. Kutrzeba S. *Polskie ustawy i artykuły wojskowe od XV do XVIII wieku*. Kraków: Nakładem polskiej akademii umiejętności, 1937. 416 s.

16. Sikora R. *Fenomen husarii*. Toruń: Firma Wydawniczo-Handlowa «MADO», 2002. 271 s.

17. Srogosz T. *Żołnierz swawolny. Z dziejów armii koronnej w XVII wieku*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2010. 264 s.

18. *Volumina Legum*. Petersburg: Nakładem I drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. Т. 2. 496 s.

REFERENCES

1. BARANOVYCH, O. (1931). *Populating Volhynia Voivodeship in the First Half of the 17th Century*. Kyiv: Ukrainian Printing Association, 13 Lenin Printing House, 156 p. [in Ukr.]

2. VLADYMYRSKYI-BUDANOV, M. (1888). The Movement of the South-Russian Population during Bohdan Khmelnytsky's Era. *Print from "Kiyevskaya starina" (Kiev Antiquities)*, 38 p. [in Rus.]

3. HRUSHEVSKY, M. (1927). On the 30th Anniversary of Kulish. Social and Traditional Foundations of Kulish's Creative Work. *Ukraine*, (1–2). [in Ukr.]

4. SMOLII, V., ed., et al. (2012). *Encyclopedia of History of Ukraine: In 10 Volumes*. Vol. 9. Kyiv: Naukova dumka, 840 p. [in Ukr.]

5. KOSTOMAROV, N. (1995). *The Cossacks. Historical Monographs and Studies*. Moscow: Charli, 608 p. [in Rus.]

6. KULISH, P. (1888). *The Secession of Ukraine from Poland (1340–1654)*. Vol. 1. Moscow: University Printing House, 283 p. [in Rus.]

7. LEPIAVKO, S. (1996). *Cossack Wars of the Late 16th Century in Ukraine*. Chernihiv: Siverianska dumka, 288 p. [in Ukr.]

8. SIKORA, R. (2012). *From the History of the Polish Winged Hussars*. Kyiv: Dukh i litera, 96 p. [In Ukr.]

9. SOKYRKO, O. (2011). Hetman "Germans": Hired Foreign Units of the Second Half of the 17th – Beginning of the 18th Century. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi: zbirnyk naukovykh prats.* (Ukraine in Central and Eastern Europe: Collected Scientific Works), (11), pp. 246–268. [in Ukr.]

10. –13. *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv (TsDIAK of Ukraine).* [in Ukr.]

14. YAKOVENKO, N. (2002). *The Parallel World. Studies on the History of Ideas and Views in Ukraine in the 16th–17th Centuries.* Kyiv: Krytyka, 416 p. [in Ukr.]

15. KUTRZEBA, S. (1937). *Polish Military Regulations and Articles from the 15th to the 18th Centuries.* Kraków: Nakładem polskiej akademii umiejętności, 416 p. [in Pol.]

16. SIKORA, R. (2002). *The Phenomenon of Hussars.* Toruń: MADO, 271 p. [in Pol.]

17. SROGOSZ, T. (2010). *A Self-Willed Warrior. From the History of the Crown Army in the 17th Century.* Warszawa: DIG, 264 p. [in Pol.]

18. *Volumina Legum.* (1859). Vol. 2. Petersburg: Release and printing by Yozafat Ohryzko, 496 p. [in Pol.]

Однією з центральних проблем історичного напрямку сучасного українознавства є з'ясування міжстанових взаємин та внутрішньостанового менталітету в українському соціумі ранньомодерного часу. Другий збірник документального матеріалу «Українське повсякдення ранньомодерної доби», який хронологічно охоплює період 1600 – 1610 рр., містить документи, на прикладі яких можна дослідити один з аспектів цієї багатогранної проблеми: взаємостосунки професійних вояків – жовнірів – з усіма верствами цивільного населення Речі Посполитої. Його головний зміст полягав у тому, що річпосполитські вояки під виглядом вибрання стацій систематично грабували власних співгромадян і вчиняли щодо них різноманітні насильства.

Уряд держави усвідомлював проблему і намагався її вирішити, зокрема шляхом регламентування в законодавчих актах та військових статутах.